

voortgangsbericht
april 2014 – september 2014

Ongekend
bijzonder

de bijdragen van vluchtelingen
aan de stad

Inleiding

Ongekend Bijzonder is in oktober 2013 van start gegaan en loopt inmiddels één jaar. Het project, dat in zijn geheel drie jaar omvat, heeft tot doel om de levensverhalen van vluchtelingen te verzamelen, archiveren en op kunstzinnige wijze aan een breed publiek te presenteren. De focus ligt op de bijdrage van vluchtelingen aan de ontwikkeling van de vier grote steden, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Daarbij gaat het om de vraag hoe zij hun eigen bijdrage zien, individueel en als groep. De achterliggende gedachte hierbij is, dat als het over vluchtelingen gaat, de aandacht vaak uitgaat naar hun vluchtverhaal en niet naar het verhaal over hoe zij zich ontwikkelen in wisselwerking met de omgeving waar zij terecht komen.

In maart 2014 is een eerste voortgangsbericht over het project verschenen. In dat verslag is te lezen hoe de start van het project is verlopen met de aftrap van het project in de vorm van een Ouverture, de vorming van vier stedelijke stuurgroepen en een landelijke expertgroep en de ontwikkeling van een opleiding voor de veldwerkers die de levensverhalen gaan verzamelen en vastleggen. In die periode is, mede op basis van een voorbereidend onderzoek door bureau Wijkwiskunde, de keuze gemaakt op welke vluchtelingen gemeenschappen per stad het project zich richt en is de vraag wat een bijdrage precies is of kan zijn, vanuit verschillende perspectieven verkend.

Met dit tweede voortgangsbericht willen wij verslag doen over het tweede half jaar (april 2014 – september 2014). Deze periode stonden de volgende onderwerpen centraal:

- De methodiek van oral history interviews
- De voorbereiding van proeftrajecten waarbij kunstenaars samen met vluchtelingen werken aan artistieke presentaties met als thema de bijdrage aan de stad
- De voorgaande discussie over wat een bijdrage is
- De vraag hoe de te verzamelen verhalen in een historische context kunnen worden geplaatst

- De wijze waarop het project een bijdrage kan leveren aan vernieuwing van de betrokken erfgoedinstellingen (gemeentearchieven en stadsmusea).
- De randvoorwaarden en kaders voor de slotpresentaties van het project in 2016.

Deze thema's zijn gekoppeld aan de volgende activiteiten:

- De uitvoering van de opleiding van de veldwerkers (half jaar)
- In het totaal negen bijeenkomsten van de stedelijke stuurgroepen die zich hebben gebogen over de plannen voor publiekpresentaties en de bijdrage van het project aan erfgoedvernieuwing.
- Twee bijeenkomsten van de Landelijke expertgroep over erfgoedvernieuwing en mogelijkheden tot verduurzaming van de resultaten van het project
- Start van een aanvullend historisch onderzoek, dat in samenwerking met de vier gemeentearchieven, het Nationaal Archief en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) wordt uitgevoerd.

Wij zijn verheugd dat wij het IISG en het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten (CGM) als nieuwe partners van het project kunnen vermelden.

Leeswijzer

Het eerste deel van dit verslag vertelt, van binnenuit, over het verloop van de opleiding van de veldwerkers. Het tweede deel gaat in op de voortgang van de stuurgroepen, het derde deel biedt een indruk van de discussies die in de expertgroep zijn gevoerd. Het verslag eindigt met een beschrijving van de functie van de (werk)website van het project en de plannen en activiteiten voor de komende tijd.

1 Opleiding veldwerkers

door Firoez Azarhoosh, projectcoördinator

5

De periode april tot en met september 2014 staat voor een groot deel in het teken van de opleiding van de veldwerkers. Zij zijn degenen die de 200 levensverhalen van vluchtelingen in de vier steden gaan verzamelen. Ook zullen zij in totaal 16 proeftrajecten met vluchtelingen en kunstenaars begeleiden (4 per stad). Een deel van de opleiding bestaat uit theorie, met modules over de aard en functie van levensverhalen, over Oral history methodiek en over archivale- en museale vernieuwing. Daarnaast wordt veel aandacht besteed aan de praktijk, met modules over cameragebruik en het direct toepassen van interviewtechnieken. Het is een interactief traject, waarin zo veel mogelijk wordt aangesloten bij, en gebruik gemaakt wordt van de kennis en ervaring van de deelnemers. Gedurende de hele opleiding zijn er per dag twee medewerkers van BMP als docenten/trainers aanwezig. Er treden ook gastdocenten op: Stef Scagliola, Annegriet Wietsma, Annemarie de Wildt, Roosje Keijser, Paul van der Laar en Marco van Baalen.

De opleiding vindt wekelijks op vrijdag plaats. De eerste vijf cursusdagen worden in het Nationaal Archief in Den Haag georganiseerd. De resterende dagen vinden in buurtcentrum de Meevaart in Amsterdam Oost plaats.

De kennismaking

Op 4 april 2014 vindt de eerst opleidingsdag plaats in het Nationaal Archief. De groep bestaat uit 23 aspirant veldwerkers en drie docenten van BMP. Het is een spannende dag. Vijf Iraanse dames, vier dames en een man uit voormalig Joegoslavië waarvan drie uit Bosnië en een uit Kosovo. De bekende Rotterdamse kunstenaar Juan Heinsohn Huala uit Chili en zijn vrolijke landgenote, een drama docente Alejandra uit Utrecht. Het Afghaanse team bestaat uit twee heren. Een jonge Koerdische mannelijke filmer uit Syrië, een flamboyante Koerdische dichter en een bescheiden kunstschilderes uit Irak vormen samen de Iraakse groep. Drie dames uit Eritrea waaronder een moeder en dochter trekken meteen de aandacht met hun charmes. En dan is er een hele reeks van stand alones, een energievolle dame uit Ethiopië, een vrolijke Vietnamese uit Utrecht, een econoom uit Somalië en een water-manager uit Congo. (Later wordt de groep aangevuld met Razia uit Afghanistan).

Iedereen kijkt uit naar de eerste ontmoeting. De docenten vragen zich af of het gaat lukken om van dit bijzondere gezelschap een groep te vormen. Vallen er veel af tijdens de rit? Vinden de stand alones elkaar of voelen ze zich eenzaam? Allemaal vragen die bij de kennismakingsdag als sneeuw voor de zon verdwijnen. Het kleurenspeel dat ter kennismaking wordt gespeeld, leidt tot hilarische momenten. "Dit wordt iets speciaals", denkt het projectteam. Na afloop van deze eerste dag krijgen alle cursisten een map met de inhoud van de modules mee. Ook krijgen ze van Soufi, de website-maker van Ongekend bijzonder een introductie over het inloggen in het besloten gedeelte van de website dat speciaal voor de cursisten is ingericht. Hierin heeft elke cursist de mogelijkheid een eigen persoonlijk profiel aan te maken. En ze kunnen er de opdrachten vinden, evenals literatuur, audio- en visueel materiaal ten behoeve van de opleiding.

Verhalen zijn er om verteld te worden

In module 1, de 'Betekenis van levensverhalen' neemt Saskia (trainer vanuit BMP) de cursisten mee in de wereld van verhalen en reikt ze verschillende brillen aan om naar verhalen te kijken. Er wordt ingegaan op het verschil tussen levensverhalen en levensloopbeschrijvingen. Er volgen discussies over wat een bijdrage is en of deze ook negatief mag zijn. De docent benadrukt dat het binnen Oral history niet gaat over goed en slecht, succesvol of niet succesvol. Verhalen zijn er om verteld te worden, alle verhalen zijn waardevol. Stef Scagliola, onderzoeker aan de Erasmus Universiteit en specialist op het gebied van Oral History, geeft in de eerste module als gastdocent een introductie op het vakgebied. Zij opent met een persoonlijk verhaal, waarop de groep moet reageren. Hebben ze een idee wat ze niet heeft verteld? En met welke vragen kunnen ze haar uitlokken om ook dit stukje verhaal te vertellen? In de middag neemt ze de cursisten mee in de geschiedenis en theorieën achter Oral history.

Aan het einde van deze dag krijgen de cursisten van de docenten twee opdrachten mee: Nadenken over hun eigen bijdragen aan de stad en het voorbereiden van een presentatie over de geschiedenis van het land van herkomst (voor de tweede module).

Tranen en glimlachjes

Impressie van de presentaties over de landen van herkomst door Firoez Azarhoosh (docent en projectcoördinator)

De presentaties over de landen van herkomst is een variëteit van stijlen en benaderingen. De Afghanen zijn een diversiteit op zich. Achmed één van de jongste van de groep ontpopt zich als een vlotte presentator en Razia's uitstekende voorbereiding levert haar de bijnaam mevrouw de minister op. Tiffany's verhaal over haar ontdekkingsreis door de geschiedenis van Vietnam heeft tegelijkertijd een vrolijke en een heel verdrietige ondertoon. Bashi compenseert het verdriet door ons mee te nemen op Safari in Congo. De Irakezen hebben niet genoeg tijd genomen om hun verhaal onderling op elkaar af te stemmen. Dit resulteert in drie presentaties voor de prijs van een. De Iraniërs komen met zwaar geschut, een presentatie zonder woorden: een lange clip van filmfragmenten vol onrecht, misdaad, oorlog en onderdrukking. We moeten echt even tijd vrij maken om naar lucht te happen. Indrukwekkend en ondubbelzinnig. Eritrea brengt ons werkelijk aan het huilen. Een verhaal van drie geëmotioneerde vrouwen over teleurstelling, wanhoop, idealen, strijd en verraad.

Achteraf geven de cursisten aan dat ze het een zware dag vinden, een emotionele achtbaan: Van lachen vallen we in huilen, bewondering slaat om in afschuw. "Wat hadden jullie dan verwacht?" zegt een van de Iraanse dames, "het gaat over de geschiedenis van vluchtlanden. Mensen vluchten niet zomaar."

7

Geschiedenis en bijdrage van vluchtelingen

In de tweede module neemt de docent de groep mee terug in de tijd, van Amsterdam naar Utrecht, Den Haag en tenslotte Rotterdam. Het is een interessante ochtend waarbij iedereen zijn kennis over de geschiedenis van de vier grote steden met elkaar deelt. In de middag wordt er dieper ingegaan op betekenis van het begrip “bijdrage”. Dat leidt in eerste instantie tot de nodige verwarring. Na twee uur discussie wordt de balans opgemaakt. De groep is in drieën verdeeld:

- Mensen die geloven dat de term gaande weg vanzelf duidelijk zal worden;
- Mensen die behoefte hebben om de term te ontrafelen en zich afvragen of er geen andere, betere begrippen te bedenken zijn;
- Mensen die proberen de gedachten achter de term te vatten en vragen blijven stellen.

Deze verwarring is precies wat de docent wil veroorzaken. De groep gaat op deze wijze opzoek naar haar eigen identiteit en ervaart dat je mensen niet rechtstreeks naar hun bijdrage kan vragen, maar dat je ander soort vragen moet stellen om beelden hierover te kunnen verzamelen. Later tijdens de zomeropdrachten is het voor iedereen duidelijk geworden wat het belang hiervan is en kunnen de cursisten de diverse topics die onder andere op grond van deze bijeenkomst zijn benoemd, moeiteloos hanteren in hun proefinterviews.

Musea en archieven

Voor de derde module Musea en archieven krijgen de cursisten, als opdracht om een bezoek te brengen aan een stadsmuseum. Daarbij moeten ze op zoek naar een object in de tentoonstelling, dat hen aanspreekt en uitleggen wat ze erbij denken. Ook moeten ze een bezoek brengen aan het archief in hun woonplaats en kijken wat ze aan documenten over vluchtelingen kunnen vinden. Annemarie de Wildt, conservator van het Amsterdam Museum, legt als gastdocent in deze module aan de hand van voorwerpen uit hoe een expositie tot stand komt. De cursisten hebben elk een voorwerp meegenomen dat voor hen een speciale betekenis heeft en vertellen waarom dat voorwerp zo belangrijk voor hen is. Dit leidt tot mooie en ontroerende

verhalen. We merken hoe graag iedereen iets wil vertellen. Tijdens de tweede dag vertellen Paul van der Laar, directeur van het Museum Rotterdam en Roosje Keijser van het Utrechts Archief wat het belang van het project Ongekend bijzonder is voor de ontwikkelingen van musea en archieven. De groep beseft gaandeweg in deze module dat ze niet alleen interviews gaan afnemen, maar dat ze ook een bijdrage leveren aan een discours over de toekomst van de erfgoedinstellingen in de steden.

Interviews, gesprekken en audiovisuele technieken

De vierde module wordt verzorgd door documentairemaker Annegriet Wietsma, die veel ervaring heeft met het trainen van mensen voor Oral history projecten. Het is een intensieve module die bestaat uit acht bijeenkomsten van een dag en een zomeropdracht. De zomeropdracht is bepalend voor het besluit of er cursisten af zullen vallen. De deelnemers leren wat een

Oral history interview is en wat je tijdens het interviewen moet doen en ook vooral niet moet doen. Er wordt geoefend met topiclijsten, camera's en geluid. De gedachte achter en het belang van de metadatering worden uiteen gezet. In groepjes van drie wordt geoefend met het interviewen van autochtone Nederlanders over hun bijdrage aan de stad. Daarbij doet een deelnemer het interview, bedient de ander de camera en het geluid en vervult de derde een observatierol. Een enerverende beleving, waarbij de cursisten elkaar niet sparen in hun feed-back. Tenslotte wordt er geoefend met de transcriptie software. Dat valt voor de meesten niet mee. Ze moeten met nieuwe software leren werken en zich bekwamen in het zo gedetailleerd mogelijk uitschrijven van de gesproken woorden. Maar uiteindelijk is de groep dan toch klaar voor de zomeropdracht waarbij ze iemand van hun eigen gemeenschap gaan interviewen. De periode voor de zomer wordt afgesloten met een BBQ in de tuin van de Meevaart in Amsterdam Oost.

9

De Zomeropdracht

Het is voor de docenten een spannende aangelegenheid om de eerste proefinterviews te bekijken. Annegriet Wietsma en enkele leden van het projectteam van Ongekend Bijzonder bekijken elk vier tot zes interviews. Al gauw zoeken ze elkaar op. "Ben jij ook zo verrast? Zit jij ook zo geboeid te kijken?" De interviews bieden prachtige portretten van een diverse groep mensen met heel bijzondere verhalen: Sommige interviews zijn van zeer hoge kwaliteit. Het gemiddelde is zonder meer goed. Een enkel interview is minder goed verlopen. Dat weten de cursisten zelf nog beter dan de docenten. Ze zijn en blijven kritisch ten opzichte van hun producten. Soms moeten de docenten ze ervan overtuigen dat het helemaal niet slecht is wat ze hebben gedaan. Uiteindelijk overheerst een gevoel van trots.

En toch is er ook een stukje desillusie. Los van het interview zelf komen er zo veel administratieve zaken kijken bij het afronden van de opdracht dat velen in tijdnood komen. Dit bevestigt hoe belangrijk een goede planning vooraf is. Voor sommigen blijkt de zomer een stuk warmer geweest te zijn dan de thermometer aangaf. Een waardevolle ervaring.

Veel ervaringen rijker en met goede feedback over en weer, wordt de vierde module op 5 september afgesloten. Er valt niemand af. Alle 24 veldwerkers gaan door!

Groepsdynamiek en publiekspresentaties

In de laatste module, legt docent Saskia Moerbeek in een theoretische sessie het werken met groepen uit en wordt er drie keer geoefend met allerlei groepsopdrachten. Ook dit gedeelte blijkt ingewikkelder, maar ook leuker, dan men aanvankelijk gedacht had. Hoe voorkom je straks in de groepstrajecten irritaties? Hoe zorg je dat iedereen aan de bak komt? Hoe behandel je lastige mensen? Wanneer ben je resultaatgericht en wanneer procesgericht? Een gesimuleerd proeftraject leidt tot twee heel bijzondere presentaties die in de tuin en de ontmoetingsruimte van de Meevaart worden gegeven. Als docenten zijn we ook hiervan diep onder de indruk. Er wordt gedanst en opgelucht adem gehaald. Tijdens de laatste lesdag op 26 september maken de cursisten gezamenlijk de agenda en het programma van de inspiratiemiddag die plaatsvindt op 24 oktober 2014. Op die dag zullen ze aan het publiek laten zien wat ze geleerd hebben en wat ze de komende tijd aan werkzaamheden gaan doen.

2. Stuurgroepen

De stedelijke stuurgroepen in de steden Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht worden gevormd door de lokale partners (stadsarchieven en VluchtelingenWerk) en een aantal personen met een vluchtelingenachtergrond (zie bijlage 1). In de periode tussen april en oktober 2014 zijn de stuurgroepen per stad twee tot drie keer bijeengekomen. Daarbij hebben ze zich vooral geconcentreerd op het uitwerken van de plannen voor de slotpresentaties in 2016 en de vraag op welke manier het project een bijdrage kan leveren aan vernieuwing van de erfgoedinstellingen. Naarmate ze elkaar vaker ontmoeten, groeit de band tussen de verschillende stuurgroepleden. Ze zijn oprecht geïnteresseerd in elkaars achtergronden en denkbeelden en vinden het uitdagend om samen te brainstormen over de inhoud en vorm van de slotpresentaties. Er is een serieus commitment aan het project, dat blijkt uit de bereidheid om verantwoordelijkheden te nemen bij het organiseren en uitvoeren van de slotpresentaties. Een aantal leden heeft in de afgelopen periode ook als gastdocent opgetreden in de opleiding. De ontmoeting met de veldwerkers maakt diepe indruk en inspireert tot actief nadenken over de eigen rol bij het bewaren en presenteren van het erfgoed van vluchtelingen.

Plannen slotpresentaties

In maart 2014 hebben de eerste brainstormsessies over de slotpresentaties plaatsgevonden. Stuurgroepleden geven aan van wat soort presentaties ze wel eens gedroomd hebben en welke vormen hen het meeste aanspreken. In de bijeenkomsten van juni en september houden de stuurgroepen de eerste ideeën nog eens tegen het licht. Is dit wat ze werkelijk willen? Hoe kunnen ze de plannen concreter maken, zonder de ruimte die er voor verrassende inhoud moet blijven te ver in te perken? Er wordt gezocht naar thema's die bijdragen aan de verandering van beeldvorming over vluchtelingen, naar vraagstellingen die niet alleen uitgaan van succesverhalen en naar verbanden met andere groepen in de steden. Wat willen we met de slotpresentaties teweeg brengen? Wie willen we bereiken, welke omvang en welke vormen passen daarbij? Ook wordt er gezocht naar mogelijke partners en bestaande initiatieven om bij aan te sluiten. Hieronder volgt een overzicht van de plannen tot nu toe. De komende tijd worden deze verder uitgewerkt en van werkbegrotingen en productieafspraken voorzien. Ook zal er aandacht zijn voor marketing en samenwerkingsafspraken met diverse partners.

DEN HAAG: 'Vrijheid aan zee'

Het (voorlopige) thema van de Haagse stuurgroep is Vrijheid aan zee. Achterliggende gedachte bij dit thema is dat Den Haag diverse instellingen kent die zich bezighouden met vrede en veiligheid. In de loop van de tijd hebben diverse filosofen en kunstenaars die op zoek waren naar de vrijheid, zich in de stad gevestigd en naar mogelijkheden gezocht om hun gedachtegoed uit te dragen. Vaak weten wij niet wie zij waren of zijn. De stuurgroep wil de invloeden van vluchtelingen als filosofen, erkende kunstenaars, maar ook als kunstenaars van het dagelijks (over)leven zichtbaar maken. Daarbij wil het project een verbinding leggen met actuele discussies over bijvoorbeeld vrijheid van meningsuiting en met personen op het Binnenhof die een vluchtelingenachtergrond hebben. Het is de bedoeling dat er op verschillende plekken in de stad, zowel in de wijken waar veel vluchtelingen wonen, als op plekken die juist vanuit de instellingswereld belangrijk zijn, presentaties van de verhalen van vroegere en hedendaagse vluchtelingen worden gegeven die spannend zijn en uitnodigen om op te reageren. Daarbij wordt op een gelaagd publiek gemikt. Vormen om deze doelstelling te bereiken zijn:

Billboards door de stad

Het plaatsen van billboards door de hele stad met daarop aangekondigd de komst van bepaalde personen (mensen met een vluchtelingenachtergrond van vroeger en nu), waarvan niemand weet waarom ze aangekondigd worden. (De onthulling volgt later). Deze billboards hebben betrekking op historische en levende personen.

Tentoonstelling en interactieve presentaties

Een tentoonstelling waar geluidsfragmenten en beelden van de interviews (gekoppeld aan enkele van de billboards in de stad) te zien, te beluisteren en te commentariëren zijn. Daarnaast Interactieve, multimediale presentaties van de verhalen van vluchtelingen over hun

relatie met Den Haag op verschillende plekken in de stad. Voor deze presentaties wordt gebruik gemaakt van (afbeeldingen) objecten, documenten en kunstwerken uit de diverse musea en het gemeentearchief, gecombineerd met actuele werken en objecten van vluchtelingen die in Den Haag leven.

Voorstelling Laura van Dolron

Een voorstelling van stand-up filosoof Laura van Dolron over de vraag: Wat is een bijdrage en maakt het uit of je een vluchteling bent? Voor deze voorstelling zal Laura van Dolron putten uit materiaal van het project en zal zij coalities sluiten met vluchtelingen in de stad. De voorstelling kan op verschillende locaties worden gespeeld, in het Historisch Museum, op plekken waar vluchtelingen graag komen, in het Stadhuis en dergelijke. De voorstelling kan ook op reis naar de andere drie steden.

Culturele route

Een culturele looproute door de stad, op zoek naar nieuwe kunst. Bijvoorbeeld langs Congolese kappers, die hele kunstzinnige kapsels creëren, langs Somalische filmers en Afgaanse taxi chauffeurs die eigen verhalen hebben over hun leven en werken in de stad. Tijdens de looproute kunnen restaurants en andere plekken aangedaan worden waar naast eten en drinken ook verhalen worden geserveerd.

Aansluiting andere initiatieven

- Aansluiting zoeken bij Den Haag Sculpture door te onderzoeken of het mogelijk is om voor de beoogde tentoonstelling van 2016 kunstenaars met een vluchtelingenachtergrond uit te nodigen hun werk te tonen.
- Aansluiting zoeken bij de nieuwe vaste opstelling van het Museon waarin de wereld en de aansluiting van die wereld bij de stad Den Haag centraal staan.

ROTTERDAM: 'De wederopbouw van mijn leven'

Het thema van Rotterdam is gekoppeld aan de viering van 70 jaar wederopbouw van de stad in 2016. De 'wederopbouw van mijn leven' is een thema waar vluchtelingen zich direct in herkennen, maar dat ook 'gewone' Rotterdammers direct aanspreekt. Dit thema krijgt op de volgende manieren gestalte:

Meerdaagsfestival

Een meerdaags festival (aan de Binnen Rotte, rond de Openbare Bibliotheek en de nieuwe Markthal), georganiseerd door vluchtelingen waarin zij muziek maken, kunstwerken maken, theatervoorstellingen tonen en op allerlei andere manieren laten zien waar zij mee bezig zijn. Tijdens dit festival nodigen vluchtelingen andere Rotterdammers (gericht) uit met hen mee te doen en om samen met hen tenminste één groot kunstwerk te maken dat uiteindelijk een plek zal krijgen in het Museum Rotterdam (als het qua formaat past). Tijdens het festival wordt geëxperimenteerd met het maken van 3D prints en andere nieuwe vormen van materiaalgebruik.

- Een presentatie voor een breed publiek in de Openbare Bibliotheek Rotterdam en opname van de thema's van het project in de programmering van de Bibliotheek (stadsdichter, debatten, etc.)
- Een pop-up museum in een tent dat door het Museum Rotterdam geprogrammeerd zal worden en dat een speciale plek krijgt op het meerdaags festival. In dit museum krijgen de producten uit de proeftrajecten van Ongekend Bijzonder die in 2015 plaatsvinden een plek. Daarnaast is er plek voor alle vormen van kunstuitingen uit het dagelijks leven van vluchtelingen, gecombineerd met (foto's van) beelden en objecten uit bestaande collecties.

- Een eigen plek op het festival voor het Stadsarchief waar mensen langs kunnen komen om te kijken of hun eigen archief de moeite van het bewaren waard is.

Aansluiting Wederopbouw van Rotterdam

Aansluiting bij de viering van 70 jaar wederopbouw van Rotterdam die in 2016 door de gemeente wordt georganiseerd.

AMSTERDAM: 'Nieuwsgierige ontmoetingen'

Amsterdam wil zich profileren als een open nieuwsgierige, kosmopolitische stad. De stuurgroep Amsterdam legt daarbij het accent op het op verschillende en nieuwe door andere culturen geïnspireerde manieren vertellen van verhalen en het creëren van bijzondere ontmoetingen.

Theatervoorstelling

Een van de manieren om verhalen te vertellen (met als bron de interviews van Ongekend Bijzonder) is het maken van een theatervoorstelling. De Jonge acteurs/regisseurs George en Eran (van Syrische en Joodse komaf) gaan hiervoor op basis van thema's uit het project, een voorstelling maken die in 2015 op Oerol uitgeprobeerd gaat worden en in 2016 in Amsterdam in première gaat.

Verhalen op speciale plekken in de stad

Een tweede vorm om de essentie van de boodschap van Ongekend Bijzonder over te brengen is verhalenvertellers op (bijzondere) locaties in de stad die door de vluchtelingengemeenschappen aangewezen zijn, verhalen over die locaties van vluchtelingen te laten vertellen. De verhalenvertellers hoeven zelf geen vluchteling te zijn. Opzet is dat de huidige omwonenden van die locaties ook uitgenodigd worden om hun beleving en verhalen toe te voegen.

Documentaire Villa Omval

In de Stuurgroep is herhaalde malen gesproken over de speciale betekenis die Villa Omval (inmiddels gesloopt) had voor de ex- Joegoslavische gemeenschap. Het plan is om een van de vier proeftrajecten te gebruiken om voorbereidingen te doen voor een documentaire over deze Villa en

de kunstenaarsgemeenschap die zich in dit gekraakte pand had gevestigd. De documentaire zelf kan als onderdeel van de slotpresentaties gemaakt worden en op diverse locaties in Amsterdam getoond worden.

Stadsarchief en museum

Het Stadsarchief wil een presentatie organiseren bij ontvangst van de 50 interviews van Ongekend Bijzonder over de betekenis van deze verhalen en van oral history in het algemeen voor de stadsgeschiedenis. Het Amsterdam Museum is van plan workshops te organiseren waar vluchtelingen met een voorwerp dat voor hen speciale betekenis heeft, naar toe kunnen komen om hun verhaal te vertellen (en te laten vastleggen).

Aansluiting andere initiatieven

De stuurgroep wil zoveel mogelijk aansluiting zoeken bij bestaande initiatieven. Bijvoorbeeld het storytelling festival, het Kunstenhuis in het Westerpark, en Framer Framed in de Tolhuistuin.

UTRECHT: 'Gedeeld Stadshart'

Het thema van Utrecht is Gedeeld Stadshart. Dit thema sluit aan bij de vernieuwing van het Stadshart van deze stad (Hoog Catharijne). Het is tevens een uiting van de wens dat dit stadshart van iedereen is en een constatering dat de stad soms verdeeld is.

Stadsopera

Om het gevoel van een gezamenlijk gedeeld stadshart te creëren kiest de Utrechtse stuurgroep voor het maken van een stadsopera. Gedachte is dat dichters van het Utrecht Dichters Gilde, zoals Ruben van Gogh en Baban Kirkuki teksten maken die gebaseerd zijn op fragmenten en/of thema's uit de interviews. Componist Bob Zimmerman wordt gevraagd om daar, in samenspraak met muzikanten/componisten uit de verschillende vluchtelingen-gemeenschappen muziek bij te componeren. Als uitvoerenden worden Kytman en verschillende vluchtelingen muzikanten benaderd. Idee is om de stadsopera uit te voeren in een muziekgebouw (bijvoorbeeld Tivoli Vredenburg) en tijdens een van de Culturele Zondagen in een park. De opera wordt zo opgebouwd dat fragmenten ervan in kleine setting op straat of in cafés ten gehore kunnen worden gebracht.

Aansluiting Culturele zondag

Met de Culturele zondagen, een bekend fenomeen in Utrecht dat per weekend zo'n 40.000 bezoekers trekt, is afgesproken dat rond de datum van de opera een van de weekenden in het teken van het project zal staan. Dat betekent dat verschillende groepen en kunstenaars in de stad al van te voren uitgenodigd worden een activiteit te organiseren die aansluit bij het thema en dat publiciteit gegarandeerd is. Tijdens de culturele zondag kunnen de operafragmenten als opwarmer voor de eigenlijke uitvoering, op verschillende plekken worden uitgevoerd.

De producten van de Utrechtse proeftrajecten zullen zoveel mogelijk aansluiten bij de inhoud van de opera en op de culturele zondag een plek krijgen. Dit betekent dat in de opera ook filmfragmenten of andere producten van de proeftrajecten kunnen worden opgenomen.

Tentoonstelling Centraal Museum

Het Centraal Museum is van plan om een speciale tentoonstelling te organiseren, die als een lint door de vaste collectie loopt. Zo'n vijftien tot twintig vluchtelingen (die bekend zijn van de interviews) worden uitgenodigd om een object uit de collectie te kiezen en daar hun commentaar/associatie bij te geven. Hun commentaar én hun verhaal bij een eigen voorwerp dat voor hen speciale betekenis heeft, wordt in speciale kastjes naast de gekozen objecten, door middel van filmpjes vertoond. Waar mogelijk wordt het object dat voor hun speciale betekenis heeft ook in het museum tentoongesteld. Opzet is dat bezoekers van het museum op hun beurt de gelegenheid krijgen verhalen en commentaren naar aanleiding van het speciale lint toe te voegen. Tot slot is er het idee voor het organiseren van een maaltijd in de tuin van het museum voor betrokkenen bij het project.

3. Landelijke expertgroep

De expertgroep heeft zich in twee bijeenkomsten gebogen over de werkwijze van Ongekend Bijzonder, de mogelijke bijdrage aan erfgoedvernieuwing en de vraag hoe we navolging kunnen geven aan het project. Een overzicht van de leden van de expertgroep is te vinden in de bijlage (2) van dit verslag.

Ad van Liempt (programmamaker en ervaren archief gebruiker) en Arnoud Odding (Directeur Rijksmuseum Twenthe en adviseur museale vernieuwing) is gevraagd om hun visie te geven op de mogelijke bijdrage van het project aan museale- en archivale vernieuwing. Ad van Liempt benadrukt dat Ongekend Bijzonder de mogelijkheid biedt om in de archieven de geschiedschrijving van vluchtelingen vanuit ervaringsperspectief vast te leggen. Dat is vooralsnog niet gebeurd. Archieven zijn toch vooral beleid georiënteerd, waardoor de vraag hoe het beleid (zoals asielbeleid) door burgers beleefd is vaak mist.

Arnoud Odding zet uiteen waar museale vernieuwing volgens hem over gaat. Het komt er op neer dat musea hun toegevoegde waarde moeten zoeken in betekenisgeving. De vraag wat Ongekend Bijzonder voor erfgoedvernieuwing kan betekenen is naar zijn visie vooral de vraag wat de betekenis van het project voor de samenleving kan zijn.

De expertgroep verkent de noodzaak om verhalen te controleren op hun waarheidsgehalte en stelt de vraag hoe er omgegaan wordt met bescherming van de geïnterviewde personen. Zijn de verhalen die verteld worden waar en hoe belangrijk is dat? Hoe zit het met de bescherming van de bronnen als delen van hun verhaal openbaar worden gemaakt? De input die de experts leveren, maakt dat de hele procedure rond de interviews nog eens zorgvuldig wordt nagelopen, voorts wordt vastgesteld dat het bij de interviews niet om het achterhalen van de waarheid gaat, maar dat het wel belangrijk is dat de vertellers zo dicht mogelijk bij zich zelf blijven.

Het bespreken van de artistieke presentaties brengt de vraag op tafel hoe je om moet gaan met het feit dat degenen die verhalen vertellen, niet degenen zijn die bepalen hoe deze in de slotpresentaties over het voetlicht worden gebracht. Dit gaat zowel over vorm als inhoud. De groep benadrukt

dat het belangrijk is om in de slotpresentaties ruimte te creëren voor de echte verhalen die verzameld worden en voor degene die die verhalen verteld hebben. Aangeraden wordt om een manier te zoeken om na afloop van het project betrokken te blijven bij de mensen die hun verhaal vertellen. Een mogelijkheid die wordt genoemd is om de website van het project daarvoor in te richten.

Het gesprek met de expertgroep over museale en erfgoedvernieuwing vormt input voor een notitie over dit onderwerp. Deze notitie beschrijft de maatschappelijke context van de erfgoedinstellingen en schetst de relevantie van het project. Hierbij wordt gebruik gemaakt van diasporatheorie als achterliggend denkkader voor de zoekvragen van het project. In het kader hieronder is een korte samenvatting te lezen.

Nieuwe complexiteit

Stedelijke samenlevingen zijn bijzonder complex geworden. Grofweg gaat het om twee gelijk opgaande ontwikkelingen: de invloed van toegenomen mobiliteit en van nieuwe informatie- en communicatie technologieën.

Migratie is de afgelopen decennia steeds meer een normaal verschijnsel geworden. Tegelijkertijd is geen sprake meer van vaste migratiepatronen. Waar het in de jaren negentig nog vooral ging om migratie uit een klein aantal herkomstlanden naar een klein aantal gastlanden betreft het nu migranten uit vele herkomstlanden naar vele gastlanden. Mensen vestigen zich daarbij minder vaak permanent. Het toekomstbeeld van de grote steden (in Nederland) is dat er geen meerderheid meer is van autochtone bewoners. Amsterdam heeft dat omslagpunt in 2011 al bereikt.

De toegenomen mobiliteit hangt samen met technologische ontwikkelingen. Door het gemak van het onderhouden van contact via nieuwe media zijn sociale interactie en relaties steeds minder gebonden aan fysieke nabijheid. Mensen maken niet meer alleen deel uit van lokale gemeenschappen maar net zo goed van (virtuele) netwerken verspreid over de wereld.

Zoeken naar betekenis en verbinding

De welhaast ongebreidelde toegang tot nieuwe plekken, kennis en meningen heeft de wereld voor mensen tegelijk toegankelijker en complexer gemaakt. Mensen zijn in de toegenomen complexiteit op zoek naar betekenis en verbinding. Wat daarbij opvalt is het optreden van fragmentarisatie en fluiditeit. Mensen verbinden zich steeds meer tijdelijk aan verschillende dingen die nú belangrijk voor hen zijn. Zoals Hans Boutellier het in zijn boek "de Improvisatie-maatschappij" formuleert: "We staan voor de psychologisch niet geringe opgave ons te identificeren met een veelvoud aan rollen,

posities en verbanden. Waar vanzelfsprekende identiteitsvormen ontbreken, moeten we zelf zoeken naar onderdak." Dit gaat niet iedereen even goed af. Zoals Boutellier zegt zit er een spanning tussen het verlangen naar een eenduidig zelfbeeld en de voortdurend fragmenterende krachten van de buitenwereld. Waar kunnen mensen nog in wortelen?

De rol van stadsmusea en archieven

Stadsmusea en -archieven kunnen niet heen om de impact die deze maatschappelijke ontwikkelingen hebben op de stad en op hun rol als stedelijke erfgoedinstellingen. Het tijdperk van superdiversiteit, waarin andere culturen, andere manieren van denken en andere identiteiten van invloed zijn op ons 'zelf', maakt dat over begrippen als identiteit en cultureel erfgoed opnieuw wordt onderhandeld. Het gegeven dat mensen meer toegang hebben tot kennis en informatie dan ooit tevoren maakt hen tot mondige burgers. Zowel de archieven als de musea streven met hun collectiebeleid en projecten representativiteit en herkenbaarheid na en zijn daarin zoekende. Hoe kunnen zij al de verschillende waarden, geloven en dagelijkse cultuuruitingen, verzamelen en tentoonstellen? En wie bepaalt welke selectie daar in wordt gemaakt? Wat zijn de binders van identiteit binnen een stad als place steeds meer wordt beïnvloed door space? Waar begint de duiding van identiteit en waar houdt die op?

Betekenis van het project Ongekend Bijzonder

Het project Ongekend Bijzonder is te zien als een casus voor het onderzoeken van de relatie tussen identiteit, plaats en complexe verbondenheid. Het denkkader dat in de notitie wordt geïntroduceerd is de diaspora theorie uit de sociale- en culturele wetenschappen. Het begrip diaspora verwijst naar gemeenschapsvorming met gedeelde verlangens naar roots en alle herinneringen en ervaringen die samenhangen met het al dan niet gedwongen migreren. Kenmerkend voor het 'in diaspora zijn' is identificatie met denkbeelden en praktijken uit meerdere thuisplaatsen. In kosmopolitische literatuur wordt het diaspora begrip verder opgerekt en wordt het ook wel geduid als metafoor voor het leven en identiteit in een kosmopolitische tijd. Ook in de hedendaagse kunst is veel aandacht voor het 'diaspora bewustzijn', de mentaliteit die nodig is om je goed te bewegen in een omgeving die constant aan verandering onderhevig is.

De gedachtegang achter Ongekend Bijzonder is dat vluchtelingen voorlopers zijn in het diaspora bewustzijn. Vluchtelingen hebben hun geboortegrond gedwongen moeten verlaten en kunnen hier meestal niet terugkeren. Zij zijn genoodzaakt om op andere manieren betekenis te geven aan het verlangen naar hun roots.

Tijdens de bijeenkomst in oktober 2014 krijgen de leden van de expertgroep fragmenten te zien van proefinterviews die door de veldwerkers zijn gehouden. De groep is erg enthousiast over de kwaliteit hiervan en denkt na over de wijze waarop de interviews verder gepresenteerd kunnen worden. Ze vinden het belangrijk om een manier te vinden die recht doet aan de emotie onderliggend aan de verhalen. De discussie over de bijdrage wordt verdiept met de vraag of iemands bijdrage ook in het verleden kan liggen.

De leden vinden het belangrijk dat er ook op theoretisch niveau wordt nagedacht over de bijdrage van het project aan erfgoedvernieuwing. Maar het onderwerp van diaspora bewustzijn moet ook in de praktijk en de slot-presentaties vertaald worden. Er worden diverse suggesties gedaan om er navolging aan te geven. Voorstellen zijn:

- Het onderwerp 'identiteit en diaspora' agenderen tijdens de studiedag van archivariissen.
- Contact leggen met de erfgoed academie, wellicht kan het onderwerp van het project worden opgepakt bij het erfgoed debat.
- Aansluiting zoeken met het platform e-humanity

Het projectteam neemt de inbreng van de leden van de expertgroep mee bij het vertalen van het denkkader naar de praktijk. De volgende bijeenkomst voor de expertgroep staat gepland in maart 2014.

4. Voortgang historisch onderzoek

Het historisch onderzoek wordt uitgevoerd door historicus en journalist Elias van der Plicht. Dit onderzoek is bedoeld om na te gaan wat er in de verschillende landelijke en plaatselijke archieven aan materiaal en in de literatuur over vluchtelingen voor handen is. Het materiaal dat verzameld wordt zal, samen met de te verzamelen levensverhalen, de basis vormen van een publiksboek dat in het derde jaar van het project zal verschijnen.

Eind maart 2014 is Elias van start gegaan met het onderzoek, dat is opgesplitst in drie fasen:

- Fase 1: inventarisatie literatuur en archiefmateriaal
- Fase 2: onderzoek literatuur en archiefmateriaal
- Fase 3: schrijven/redigeren rapport

De eerste fase van inventarisatie is inmiddels afgerond. Op basis van een twintigtal zoektermen zijn twee lijvige documenten gemaakt met beschikbare literatuur en archiefmateriaal. Elias heeft daarnaast met diverse personeelsleden van verschillende archiefbewaarplaatsen gesprekken gevoerd. De insteek was om de steun en hulp van de archiefinstellingen bij het onderzoek te verkrijgen. De archiefmedewerkers staan in het algemeen zeer positief ten opzichte van het project en zijn bereid waar mogelijk mee te denken en mee te werken. Er zijn ruim voldoende archiefdocumenten over vluchtelingen in de archieven aanwezig. Vanwege de manier waarop de archieven zijn opgebouwd, is het niet altijd even eenvoudig de persoonlijke verhalen van vluchtelingen op te sporen. Algemene zoektermen volstaan slechts ten dele. Via omwegen, zoals de voetnoten in de secundaire literatuur, en de kennis van de archivariissen van hun archieven, is het Elias alsnog gelukt om waardevol materiaal boven tafel te krijgen.

Fase 2 heeft inmiddels een aanvang genomen. Eerst zijn een aantal algemene naslagwerken doorgenomen om een overzicht te krijgen van de verschillende groepen vluchtelingen die door de tijd heen naar Nederland zijn gekomen. Eveneens is een begin gemaakt met het bestuderen van het archiefmateriaal. De resultaten uit deze onderzoeksfase worden direct in een tekstdocument verwerkt, zodat gaandeweg een uitdijend rapport ontstaat, dat in fase 3 nog wel zal moeten worden herschreven/geredigeerd. De afronding van het historisch onderzoek staat gepland voor het voorjaar van 2015.

De bijdrage van Duits-joodse vluchtelingen aan de modewereld

Een fragment uit het onderzoek van Elias van der Plicht

Een voorbeeld van vluchtelingen die een bijdrage leverden, zijn Duits-joodse vluchtelingen die in de jaren dertig van de vorige eeuw vanuit Hitlers Duitsland naar Nederland vluchtten. Vele van hen zaten in de confectie-industrie. De export van kleding uit Nederland verdriedubbelde. In 1937 waren er in Nederland zo'n 450 confectie-ondernemingen, de meeste nog maar een paar jaar oud en opgestart door Duits-joodse vluchtelingen. Zij verschaften aan 7500 mensen werk.

Het modevak kreeg er een impuls door. In 1938 werd in Amsterdam de eerste modeshow georganiseerd. De export verdriedubbelde en het was de aanzet voor de naoorlogse bloei van de haute couture in Amsterdam. De komst van de joodse vluchtelingen was een boost voor de Nederlandse modewereld ¹.

Algemeen Handelsblad, 29-06-1938

1

Loe de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 1: Voorspel (Den Haag 1969) 507-508; Leo Lucassen en Jan Lucassen, Winnaars en verliezers. Een nuchtere balans van vijfhonderd jaar immigratie (Amsterdam 2011) 171.

5. (werk)website

De website Ongekend Bijzonder is inmiddels als een zelfstandige website online (www.ongekendbijzonder.nl) De website heeft de afgelopen periode vooral gediend om de onderlinge communicatie binnen het project mogelijk te maken. In het besloten gedeelte op deze website hebben de cursisten de afgelopen periode, hun opdrachten en materiaal voor de opleiding ontvangen. De verslagen van stuurgroepen en de landelijke expertgroep maken ook onderdeel van het besloten deel van de site.

De werkwebsite zal ook in de komende periode een belangrijke rol spelen voor de veldwerkers wanneer ze aan de slag gaan met het afnemen van interviews. Het besloten gedeelte kan dan gebruikt worden als een platform voor het uitwisselen van ervaringen en het nadenken over het oplossen van problemen die de veldwerkers onderweg tegen komen. Het komende jaar zal de website meer als een publiekswebsite worden ingericht waar regelmatig nieuws en tussenproducten uit het project op te vinden zijn.

6. Vooruitblik komende periode

De komende periode gaan de veldwerkers aan de slag met het houden en transcriberen van de 200 interviews en het organiseren van de 16 proeftrajecten. Daarbij werken zij nauw samen met diverse organisaties van vluchtelingen in de vier steden. Zij worden hierbij begeleid door de regionale stichtingen Vluchtelingenwerk.

Het projectteam van Ongekend Bijzonder zal zich vooral richten op de analyse van het verzamelde materiaal, het in samenwerking met DANS en de Universiteit van Twente toegankelijk maken van dit materiaal voor onderzoekers, het herinrichten van de website, de productie van de slotpresentaties, en het organiseren van de financiering van de laatste fase van het project.

De stuurgroepen en de landelijke expertgroep zullen zich, op basis van de interviews en de voortgang van de proeftrajecten bezighouden met de vraag hoe de vertaalslag naar het publiek kan worden gemaakt en hoe de ambities van het project op het terrein van erfgoedvernieuwing in praktijk kunnen worden gebracht.

In de landelijke expertgroep en de stuurgroepen is ook gesproken over de vraag hoe de erfgoedinstellingen na afloop van het project in structurele zin verder kunnen werken met de resultaten hier van.

Een van de manieren die geopperd is, is het creëren van lokale en landelijke erfgoed communities, waarin stakeholders uit de verschillende vluchtelingengemeenschappen, de bij het project betrokken instellingen en experts zich samen verantwoordelijk voelen voor:

- Het onderhouden van actieve onderlinge relaties.
- Het verder zoeken naar en invullen van de betekenis van identiteit en plaats in de actuele stedelijke context.
- Het gestalte geven aan verschillende vormen van co-creatie.
- Het verwerven van nieuwe bijdragen aan de verschillende collecties.

Bijlage 1

De leden van de stuurgroepen:

Amsterdam

- Annemarie De Wildt, Conservator, Amsterdam Museum
- Emmy Ferbeek, Archivaris, Stadsarchief Amsterdam
- Mária van Veen, Directeur, VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan
- Edo Barak, Architect en designer, Barak Interior Design
- Sahand Sahebdivani, Verhalenverteller en muzikant, Mezrab
- Suzan Karam, Voorzitter Stichting Irakese vrouwen Nederland
- Selam Tewolde, Voorzitter Stichting ADE Eritrea

Den Haag

- Marco van Baalen, Directeur, Haags Historisch Museum
- Maarten Schenk, Directeur, Haags Gemeentearchief
- Margriet ten Hove, Directeur, VluchtelingenWerk Zuid Vleugel
- Amenah Esmailzadeh, Socioloog en Criminoloog
- Sahar Haj Kasem, talentontwikkeling en loopbaanadvies voor multiculturele vrouwen/ senior adviseur Ministerie van Binnenlandse Zaken
- Ferdows Kazemi, schrijver en journalist

Rotterdam

- Jantje Steenhuis, Directeur, Stadsarchief Rotterdam
- Paul van de Laar, Directeur, Museum Rotterdam
- Efine Pavilons, Hoofd Literaire Programmering & Communicatie, Openbare Bibliotheek Rotterdam
- Tila Frih-Passmann, Directeur, VluchtelingenWerk Maas-Delta
- Juan Heinsohn Huala, Dichter, kunstenaar en organisator van culturele evenementen
- Mirela Kahrmanovic, onderzoeker Netmarketing

Utrecht

- Roosje Keijser, Vakspecialist en Acquisitie particuliere archieven, Het Utrechts Archief
- Eveline Reeskamp, Senior educatie en interpretatie, Centraal Museum
- Judith Hopster, Directeur, VluchtelingenWerk Midden Nederland
- Atefeh Mahkamat Shole-Firoozi, Content specialist, nu.nl
- Homaira Nakhat Dastgirzada, Dichter, journalist, werkzaam bij Hogeschool Utrecht
- Erik van de Bergh, historicus werkzaam bij het UAF

Bijlage 2

Leden van de Landelijke expertgroep

- Wim Budding, Voorzitter, Oud-directeur BMP en mede-initiatiefnemer tot het project
- Arnoud Odding, Directeur Museum Twenthe en auteur op het gebied van museale vernieuwing
- Halleh Ghorashi, Hoogleraar Management van Diversiteit en Integratie, Vrije Universiteit Amsterdam
- Maarten Huygen, chef opinie en debat NRC
- Ad van Liempt, Journalist, auteur van boeken over de Tweede Wereldoorlog en o.m. oud-eindredacteur Andere Tijden
- Herman Divendal, Oud-directeur van AIDA
- Paul Brood, Redacteur, Openbaarheidsadviseur van het Nationaal Archief en eindredacteur van het Magazine van het Nationaal Archief
- Haig Balian, Directeur Artis en voormalig filmproducent
- Domenica Ghidei Biidu, o.a. lid College Rechten van de Mens en ambassadeur van de stichting BMP
- Mardjan Seighali, Directeur UAF en voormalige adjunct directeur van stichting Erfgoed Nederland
- Selma Leydesdorff, Hoogleraar Oral History and Culture, Universiteit van Amsterdam

Projectteam Ongekend bijzonder

- Firoez Azarhoosh
- Saskia Moerbeek
- Lone von Meyenfeldt
- Dilek Karaagacli
- Frank von Meijenfeldt
- Gerben Kroese
- Safoura Elyasi

Hoofdbegunstigers

FONDS 21

Europees
Vluchtelingenfonds

Ruimte voor innovatieve
projecten

Andere begunstigers

Gemeente Amsterdam

Gemeente Utrecht

Projectorganisatie

Stichting Bevordering Maatschappelijk Participatie

Willem de Zwijgerlaan 350 B/2

1055 RD Amsterdam

Tel: +31 20 4282728

E- mail: info@stichtingbmp.nl

<http://www.stichtingbmp.nl>

